

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1996 metai

VILNIUS **pradai** 1997

INSTITUTE OF LITHUANIAN HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1996

VILNIUS 1996

INSTITUT FÜR LITAUISCHE GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1996

VILNIUS 1997

UDK 947.45

Li 237

Redakcinė komisija

Vytautas MERKYS (pirm.), Antanas TYLA (pirm. pavaduotojas),
Vacys MILIUS, Gediminas RUDIS, Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė),
Gintautas ZABIELA

Redakcinės komisijos adresas:

Kražių 5, 2001 Vilnius

Išleista Lietuvos istorijos instituto užsakymu

ISSN 0202-3342

ISBN 9986-776-74-0

© Lietuvos istorijos institutas, 1997

JUOZO MICKEVIČIAUS RANKRAŠTINIS PALIKIMAS LIETUVOS NACIONALINĖJE MARTYNO MAŽVYDO BIBLIOTEKOJE

„Ne vienas kretingiškis su pagarba ir meile prisimena tą kukliai apsirengusią asmenybę, nešinę didelį rudą portfelį, kuriame tilpo visas Žemaitijos archyvas, žingsniuojančią kaimo keliais ir takeliais ir po kruopelytę renkančią mūsų krašto istoriją“¹.

Tai buvo Juozas Mickevičius — kraštotyrininkas, pedagogas, muziejininkas, glaudžiai suaugęs su savo gimtine, daug nuveikęs tyrinėjant Žemaitijos praeitį ir kultūrą. J. Mickevičius gimė 1900 m. rugpjūčio 27 d. Platelių valsčiaus Mačiūkių kaime, ūkininko šeimoje. Tėvų pasakojimai apie Lietuvos praeitį, žemaičių būdą, turtingos liaudies tradicijos skatino jį domėtis savo krašto kultūra, papročiais, tautosaka. Pradinį mokslą jis įgijo namuose. Pramokęs skaityti, labai pamėgo S. Daukanto, M. Valančiaus knygas. 1919 m. įstojo į Platelių „Saulės“ gimnaziją, tačiau sunkios ekonominės sąlygos pokario Žemaitijoje vertė mokytis su pertraukomis, todėl Plungės gimnaziją baigė tik 1930 metais.

Jau mokydamasis gimnazijoje susidomėjo J. Tumo-Vaižganto redaguojama „Mūsų senovė“, o perskaitęs archeologo P. Tarasenkos vadovėlį „Gimtoji senovė“, parašė pirmąjį rašinėlį „Platelių pilies karalienė Katarina“, kurį išspausdino Plungės mokinių šapirografuotame laikraštėlyje. Keletą rašinių pasiuntė P. Tarasenkai, kuris 1926 m. „Trimite“ paskelbė jo aprašymą „Platelių pilė“. 1927 m. buvo paskelbti kiti J. Mickevičiaus rašiniai: „Gimtosios kalbos meilė“, „Mikytų Alkos kalnas“, „Pūkšties kalnas ir jo padavimai“, kuriuos pasirašydavo J. Mačiūkiško slapyvardžiu. P. Tarasenka pirmasis J. Mickevičių įtraukė į tikrąjį kraštotyros darbą. Jo paskatintas jaunuolis aprašė 18 Platelių vietovių.

Baigęs Plungės gimnaziją, 1930—1937 m. Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakultete studijavo visuotinę ir Lietuvos istoriją bei pedagogiką ir psichologiją. Studijų metu lankė prof. E. Volterio, J. Puzino, Z. Ivinskio istorijos, psichologijos ir etnografijos paskaitas. Čia jis išmoko mokslškai nagrinėti ir vertinti istorinę, archeologinę ir etnografinę medžiagą. Besimokydamas universitete susidomėjo tautosaka. Studijuodamas aprašė žemaičių papročius, apeigas, tradicijas. 1933 m. „Mūsų tautosakoje“ jis paskelbė pirmąjį mokslinį darbą „Žemaičių vestuvės“, „Žemaičių krikštynos“ buvo išspausdintos 1935 m. „Tautosakos darbų“ I tome. Studijuodamas lankė Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus 6 mėnesių kursų.

¹ *Kretingos muziejus*, Vilnius, 1996, p. 7.

1936 m. žymus kraštotyrininkas ir „Gimtojo krašto“ redaktorius P. Bugailiškis susidomėjo J. Mickevičiaus darbais ir pakvietė jį dalyvauti Šiaulių „Aušros“ kraštotyros draugijos veikloje; 1936—1943 m. J. Mickevičius bendradarbiavo „Gimtajame krašte“. Šiame leidinyje buvo paskelbta daug J. Mickevičiaus darbų: „Senovės linų ūkis Žemaičių krašte“, „Plateliai ir jų apylinkės“, „Kūčių papročiai Žemaičiuose“, „Žemaičių pirtys“ ir kiti. 1940 m. buvo išleista jo knygelė „Plateliai“.

Baigęs universitetą, J. Mickevičius septynerius metus mokytojavo Šilalės ir Laukuvos gimnazijose. Dėstydamas istoriją ir vadovaudamas kraštotyrininkų būreliui, jis įtraukdavo mokinius į kraštotyros darbą — dažniausiai rinkti tautosaką. J. Mickevičius surinko daug medžiagos apie Šilalės apylinkes.

Pokario metais J. Mickevičius kurį laiką dirbo Telšių „Alkos“ kraštotyros muziejuje, o nuo 1956-ųjų persikėlė gyventi į Kretingą, nes, kaip pats rašė, „...norėjau dirbti, tyrinėti kraštą arčiau brangios, mylimos tėviškės, gimtinės“². Su J. Mickevičiaus atėjimu į Kretingos muziejų ir jo veikla 1960—1975 m. siejamas naujas šio muziejaus raidos etapas. J. Mickevičius visada buvo pilnas optimizmo ir naujų sumanymų. Vadovaudamas kraštotyros muziejui, jis su savo bendradarbiais pertvarkė šio muziejaus ekspozicijas, pagrindinį dėmesį skirdamas muziejinių, etnografinių vertybių rinkimui bei kultūros paveldo paminklų restauravimui. Jis sudarė istorijos, archeologijos paminklų pasus, aprašė mažosios liaudies architektūros ir dailės paminklus. Jo pastangomis buvo sudaryti Kretingos, Skuodo, kai kurių Plungės rajono ir Palangos miesto kultūros paminklų sąrašai. J. Mickevičiui vadovaujant, Kretingos muziejuje sukaupta didelė metalinių kryžių kolekcija, kuriais nuo seno garsėjo Žemaičių kraštas; įsteigti du muziejaus filialai: Dimitravo (1964 m.) ir M. Valančiaus memorialinis muziejus Nasrėnų kaime (1969 m.). Ypač sunku buvo apsaugoti archeologinius paminklus, dažnai teko patirti vietinės administracijos abejingumą, tačiau muziejininkas dėjo visas pastangas šiems paminklams išsaugoti ir panaudoti juos mokslo, kultūros reikalams.

Be tiesioginio muziejininko darbo, kuriam paskyrė per 25-erius savo gyvenimo metus, J. Mickevičius padėjo Kretingos ir Skuodo rajonų mokyklų, Palangos miesto kraštotyrininkams rinkti, inventorinti ir eksponuoti liaudies kultūros palikimą.

J. Mickevičius mirė 1984 m. lapkričio 10 d., palaidotas Beržoro kapinėse.

J. Mickevičiaus parašyti darbai laikomi Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriuje, Lietuvos kraštotyros draugijoje, Telšių „Alkos“, Šiaulių „Aušros“ ir Kretingos muziejuose. Šiame straipsnyje apžvelgsime garsaus Žemaičių praeities ir kultūros tyrinėtojo rankraštinio palikimo dalį, kuri yra laikoma Lietuvos naciona-

² LNB RS, f. 165—2, 1. 56.

linės Martyno Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyriuje. Gavimo knygoje įrašyta, kad biblioteka rankraščius įsigijo 1985 metais. J. Mickevičiaus fondą (f. 165) sudaro 106 vienetai: per 1100 lapų autografų, mašinraščių, nuotraukų; dokumentai rašyti lietuvių kalba.

Fonde dokumentai išdėstyti dalykine chronologine abėcėlės tvarka.

Asmens dokumentai (1939—1984). Jų fonde nedaug. Tai J. Mickevičiaus Vytauto Didžiojo universiteto baigimo diplomo nuorašas, kuriame pažymima, kad J. Mickevičius apgynė diplominį darbą „Plateliai ir jų apylinkė“ (1939), 1949 m. Telšių „Alkos“ ir Šiaulių „Aušros“ muziejų išduoti pakvitavimai dėl kraštotyrinės medžiagos pristatymo, nes jis nuolat talkino šiems muziejams, rinko daiktinę, iliustracinę ir rašytinę medžiagą apie žemaičių materialinę kultūrą, papročius, tradicijas; taip pat įvairūs darbo pažymėjimai, įsakymai dėl komandiruočių ir kt.

Kraštotyrinė medžiaga (1927—1984). Muziejui ir savo darbams J. Mickevičius daugiausia rinko medžiagą iš savo gimtųjų vietų: Kretingos, Plungės, Skuodo apylinkių. Šiame skyrelyje randame medžiagos rašiniams apie Kretingos apylinkių liaudies menininkus ir amatininkus; 1905, 1918—1919 m. istorinių įvykių atgarsių Žemaitijoje, rašytų 1927—1982; žemaičių papročių aprašymų: „Senųjų žemaičių ligonių gydymas, marinimas ir laidojimas“, „Šiek tiek medžiagos iš baudžiavos laikų“, „Šniurelka“ ir kt. Saugomi kraštotyrinių išvykų po Kretingos, Plungės, Skuodo apylinkes užrašai, kuriuose kalbama apie kultūros paminklų apsaugos reikalus ir eksponatų rinkimą (1956—1974). Minėtini J. Mickevičiaus 1926—1979 m. kraštotyrinių darbų bibliografiniai sąrašai.

Korespondencija (1932—1984). J. Mickevičius daugiausia susirašinėjo su kraštotyrininkais, istorikais, mokslininkais, kurie domėjosi mūsų krašto praeitimi, tradicijomis, todėl ir laiškuose vyrauja tokios temos, kaip senovės paminklų fiksavimas ir išsaugojimas, jų eksponavimas, kraštotyrinių darbų skelbimas. Paties J. Mickevičiaus rašytų laišku nedaug. Jo laišku adresatai (1938—1983): P. Dundulienė (2, 1959), R. Karazija (1982), R. Šalūga (1959), V. Valatka (5, 1958—1974) ir kt. Tarp siuntėjų (1932—1984): P. Bugailiškis (13, 1936—1965), A. Butrimas (4, 1982), I. Čepienė (1971), J. Dovydaitis (1956), B. Dundulis (2, 1956, 1981), P. Galaunė (1975), A. Jucys (28, 1932, 1965—1973), P. Kalenda (2, 1966), R. Karazija (17, 1976—1983), A. Matuliuskas (1975), V. Milius (16, 1977—1984), J. Neniškis (1968), J. Normantas (2, 1969—1970), J. Petrusis (12, 1957—1974), F. Stramilaitė (1974), A. Stravinskas (5, 1981), A. Tautavičius (2, 1979—1980), Z. Toliušis (3, 1959—1961), V. Vaitekūnas (1984), J. Valančius (4, 1978—1982), V. Valatka (31, 1957—1975), L. Valatkienė (17, 1978—1984); Mažosios lietuviškosios tarybinės enciklopedijos, rajoninių laikraščių „Švyturys“, „Kibirkštis“ re-

dakcijų, Šiaulių „Aušros“, Kretingos muziejų ir kitų organizacijų raštai, kvietimai J. Mickevičiui.

Kitų asmenų ir organizacijų rankraščiai (XX a. pr. — 1944). Tarp jų Aniceto Barakausko eilėraščių ir liaudies dainų užrašai (b. m.); I. Nezabitauskio straipsnis „Rugių vainiko kalba“; medžiaga žemaičių tarnei pažinti (b. m.); Plungės jaunimo nelegalaus rankraštinio laikraščelio „Jaunimo balsas“ (b. m.), leisto apie 1915 m., Nr. 3, 8, 10; šiek tiek medžiagos iš Platelių katalikiškojo jaunimo „Saulutės“ kuopelės veiklos 1916—1918 m. ir keletas jų rankraštinio laikraščelio „Saulutė“ (b. m.) apie 1916 m. numerių (1—4, 7—9, 11—12).

Nuotraukos (1913—1984). Ikonografinę medžiagą sudaro nedidelis nuotraukų pluoštelis. Tai įvairios buitinės arba atskiros paties J. Mickevičiaus nuotraukos; J. Mickevičius kartu su Kretingos ir Telšių kraštotyros muziejų darbuotojais (1967, 1982), J. Mickevičius tarp Šilalės mokyklos 1946 m. laidos absolventų (1981), kitos nuotraukos.

Dalia Tarailienė